

Comunități românești din Canada

Rodica ALBU

Preambul

Ca bursieră a ICCS¹ în cadrul unui program pentru diseminarea studiilor canadiene în universitățile lumii, am avut șansa de a interacționa atât cu indivizi neafiliați unei anume comunități românești cât și cu membrii unei congregații ortodoxe române bine definite din Canada, șansă pe care am valorificat-o prin colectarea de date ce urmează să fie integrate bazei de date dintr-un proiect al CEACS (Asociația Central Europeană pentru Studii Canadiene) intitulat *Central Europe in Canada: CEACS Diaspora Project*.²

Diverse surse (cf. Fornade, Gliga, Nemoianu, Wertsman³) menționează un prim val consistent de imigranți români în America de Nord în perioada 1895-1920, prezența românească în Canada înregistrându-se mai ales în intervalul 1900-1918⁴. Acestora li se alătură după război, până spre sfârșitul anilor '20, alți membri de familie, într-o prelungire firească a acestui prim val.

În ce privește venirea unor români înainte de perioada „primului val”, Vladimir E. Wertsman semnalează prezența pe pământ american la sfârșitul secolului al XVIII-lea, din motive științifice, a preotului transilvănean Samuel Damian (prezență documentată în Carolina de Sud și Jamaica), dar și a unui grup de români – căutătorii de aur care ajung în California în 1849 și, neavând succes, migrează spre Mexic. Basile Gliga consemnează, citând lucrarea canadiană *Les rameaux de la famille canadienne*, publicată cu ocazia sărbătoririi centenarului Confederației canadiene (1967), că „primii coloni români ajung în vestul țării între anii 1884-1886. Se pare ca primii români ajung în provincia Quebec (numită Canada franceză), la Montreal, începând cu 1881. În prima etapă, cei mai mulți imigranți romani s-au stabilit în Saskatchewan. În anul 1902, în

¹ Consiliul Internațional pentru Studii Canadiene

² vezi detalii la adresa: <http://cecanstud.wz.cz/topical/diaspora.htm>.

³ vezi și <http://www.multiculturalcanada.ca/ecp/content/romainians.html> (G. James Peterson, “Romanians”, în *Multicultural Canada*)

⁴ Originea etnică a celor plecați din Imperiul Austro-Ungar este mai greu de estimat deoarece toți deopotrivă erau înregistrați ca unguri sau germani. În plus, însăși noțiunea de „german” nu este foarte clară nici în prezent și cu atât mai puțin era în trecut. A se vedea Prokop și Bassler 2004, care arată că recensămintele din Canada operează cu următoarele criterii: locul nașterii, originea etnică, cetățenia-naționalitatea și țara ultimei reședințe permanente. În consecință, un român plecat din Bucovina putea fi catalogat drept german sau chiar austriac, alături de germanul, evreul sau polonezul plecat tot de acolo. Basile Gliga menționează: „La Hamilton, Toronto, Windsor și Ottawa s-au instalat multi români bucovineni și ardeleni, fără să se identifice ca fiind români.” Pe de altă parte, într-un recensământ mai recent ca cel din 1936, apare și precizarea numărului de vorbitori de limbă germană clasificați după țara de origine – aflăm că aproape 1500 vin din România. Totuși, așa cum afirmă același Basile Gliga, „în 1911, statisticile canadiene evidențiau un număr de 15.000 de imigranți români, pe când la recensământul federal din 1941, 25.000 de persoane s-au declarat ca fiind de origine română.” După Alexandru Nemoianu, însă, „din statisticile timpului referitoare la imigrația română în Canada reiese că în anul 1914 numărul lor era de 8.031 iar în anul 1921 el ajunge la cifra de 29.056”.

Regina a fost construită prima biserică ortodoxă română. Tot în Saskatchewan s-a înființat în anul 1922 „Clubul Cultural Mihai Eminescu”. În ce privește migrația spre Montreal, conform datelor furnizate de Gliga, „în jurul anului 1900, aproape o sută de români s-au instalat la Montreal, la est de bulevardul St. Laurent și la vest de str. Iberville. În anul 1903, la Montreal (Point aux Trembles) a fost construită (din lemn) prima biserică ortodoxă românească, sub hramul “Sfintei Treimi”. Biserica fiind situată prea departe de centrul comunității românești, s-a hotărât construirea unei noi biserici – la intersecția străzilor Chapleau și Rachel. Construcția din piatră și cărămidă a început în 1914 și a fost terminată în anul 1918. Biserica a fost numită “Sfânta Maria a Bunei Vestiri”. Alături de noua biserică, românii au construit, pe strada Iberville, și Casa Română.” Diverse surse, între care și Gliga, menționează prezența în Canada a unui grup de bucovineni care s-au stabilit la începutul secolului XX în provincia Alberta, „la vreo 6 kilometri spre răsărit de orașul Willington, nu departe de râul Peaceriver, și, în amintirea satului lor, au numit locul Boian. Astăzi, în Boianul canadian sunt peste 100 de familii de origine română.” Nemoianu precizează: „În 1898 doi români, Iachim Yurko și Elie Ravliuk din Boian, Bucovina au ales pământ la Nord-Est de Edmonton, construindu-și gospodăriile. Până la începutul anului 1901 aici s-au stabilit mai mult de 100 familii, așezământul luând numele de Boian.” Tot din articolul lui Nemoianu aflăm că, în acel prim val, „s-au încheșat comunități românești în Assiniboia, Canora, Dysart, Elm Spring, Flintoft, Kayville, MacNut și Pierceland, Saskatchewan, și Boian, Hairy Hill și Hamlin, Alberta. Ungurii din Transilvania, care vorbeau și românește, cunoscuți ca Szecklers s-au stabilit în Cupar și Punnichy, Saskatchewan. Societatea de Colonizare a Evreilor a fondat trei comunități de evrei români la Hirsch, Hofer și Lipton, Saskatchewan. Ultima a durat de la 1901 până în anii 1970 și avea în componență sinagoga, școala evreiască, cimitir și o comunitate cooperativ-agricolă.”

O a doua perioadă de migrare spre Canada este cea din timpul și din perioada imediat următoare celui de-al doilea război mondial (anii '40-'50, mai ales după 1947). Este vorba de persoane care au reușit să părăsească România înainte de instalarea în forță a regimului comunist sau pe care evenimentele nefaste i-au găsit în afara hotarelor țării.

În mod firesc, după evenimentele din decembrie 1989, când emigrația a devenit legală, Canada continuă să fie o destinație atrăgătoare sau, în orice caz, accesibilă, atât pentru cei deziluzionați de formele „tranziției”, care au inclus fenomene ca mineriada din 13-15 iunie 1990, cât și pentru cei care, ca și strămoșii lor de odinioară, au părăsit țara din motive economice. În funcție de cerințele pieței muncii, în anii din urmă sunt selectate pentru statutul de rezident și chiar de cetățean al Canadei persoanele care corespund acestor cerințe. În fine, o seamă de compatrioți distinși, plecați cu burse sau oferte de serviciu tentante în Europa, aleg în ultimii ani Canada drept destinație finală.⁵

Deși neformând un „val” prin număr, au existat români care au reușit să pătrundă dincolo de „cortina de fier” și în perioada de dinainte de decembrie 1989. De regulă, povestea lor este cea a unui exil alambicat, ce i-a purtat mai întâi prin țări ale Europei Occidentale, pentru a se stabili apoi definitiv într-un stat încă foarte dinamic și deschis cum era – și încă mai este – Canada. După perioada de „relaxare” în relația cu Vestul, începută prin 1965, se înregistrează migrația spre S.U.A. și Canada mai ales a

⁵ În cazul celor care au emigrat în timpul perioadei comuniste se vorbește de *exil*, dar pentru migranții recentii acest termen nu se mai aplică, vorbindu-se azi generic de *diaspora* românească.

unor oameni cu o bună pregătire profesională, de regulă anticomuniști, care au reușit într-un fel sau altul să se sustragă regimului extrem de restrictiv al vizelor din România acelor vremuri. Motivele au fost preponderent de natură politică, adesea cu serioase consecințe pentru sănătatea fizică și psihică a emigrantului, dar nu în mod exclusiv. Încercarea de a salva un copil grav bolnav, fuga soțului/soției sau a părinților, plecarea iubitelui/iubitei ori pierderea locuinței au fost printre motivele enumerate. Conform statisticilor oficiale canadiene, în 1986 erau înregistrați peste 60.000 de români-canadieni (origine unică sau multiplă) după cum se precizează într-un scurt istoric online al migrației românești în Canada realizat de Dan Fornade.

Utilă ni se pare clasificarea propusă de Alexandru Nemoianu în ce privește noii veniți din România, pe care îi împarte în două categorii:

(a) „Noi Veniți înainte de 1989“, reprezentați de cei care nu au mai putut suporta regimul comunist, opresiv din România și profitând de excursii, deplasări în străinătate sau trecând fraudulos granița, au ales lumea liberă. Mulți din ei și-au pierdut viața.

(b) „Noi Veniți după 1989“ sunt în majoritate cu forme legale, deci având condițiile favorabile de integrare în noul sistem.

În Canada se vorbește de minorități „vizibile”, care sunt considerate separat în statisticile oficiale și în fruntea cărora se află azi comunitatea chineză. Românii nu se regăsesc printre acestea, ci între „alte” minorități. Apar ca rubrică distinctă abia la recensământul din 2001, când 131.830 de canadieni s-au descris ca fiind de origine română. Dintre aceștia, 53.320 au declarat că descind din părinți români, iar 78.505 că provin din familii mixte. 50.900 s-au declarat vorbitori de limbă română.⁶

Astăzi două sunt zonele urbane cu o populație românească vizibilă. Greater Toronto Area (circa 75.000); și Greater Montreal Area (circa 40.000). Urmează Alberta cu circa 20.200.⁷ Cifrele menționate parantetic sunt aproximări. Datele rezultate în urma recensământului din 2006 privind migrația și limbile din Canada vor fi date publicității abia pe 14 decembrie 2007. Oricum, o parte din ce în ce mai mare a populației Canadei (18% la recensământul din 2001) este formată din „canadieni noi”, adică născuți în afara țării. În anumite zone urbane din Region of Peel, Ontario, de exemplu, procentul celor nou veniți se apropie de 50 %, de unde și nevoia dezvoltării într-un ritm fără precedent a strategiilor de integrare a imigranților de dată recentă.

În perioada 1 august-15 septembrie 2007 am avut ocazia să interacționez cu membri ai comunității românești atât din zona Toronto (Greater Toronto Area) cât și din zona Montreal. Am cules date pe baza observării prin participare, dar și prin interviu și înregistrare în format electronic. În lucrarea de față voi valorifica numai unele date culese prin observațiile făcute ca participant integrat temporar în mediul românesc din Canada, urmând ca rezultatele obținute prin prelucrarea statistică, analiza și interpretarea materialelor înregistrate să le comunic după ce îmi voi mai fi lărgit eșantionul.

⁶ Legislația canadiană operează cu termenii *anglofon* și *francofon* pentru a-i desemna pe cetățenii având limba engleză și respectiv franceză ca limbă maternă (principală) și cu termenul *alofon* pentru toți cei care au alte limbi materne decât cele două limbi declarate limbi oficiale ale țării.

⁷ Pentru distribuția pe zone geografice a imigranților în 1981 și 2001 v. Feng Hou (2005), p. 6, accesibil pe internet.

Descrierea eșantionului

Am reușit să realizez interviuri înregistrate cu 31 dintre interlocutorii mei, toți născuți în România și plecați la vârste între șase și șaptezeci de ani. 21 dintre aceste interviuri au fost realizate în zona Montreal (Montreal și Brossart, dar cu includerea unui cuplu migrant, rezident în prezent în Ontario) și 10 în zona Toronto (Toronto și Brampton), 18 intervievați fiind de sex masculin și 13 de sex feminin. Dintre cei intervievați, doar trei sunt încă elevi sau studenți. Dintre adulți, 28 la număr, 25 au studii superioare, unul studii postliceale, unul studii medii și unul șapte clase. 13 au plecat înainte de decembrie 1989, iar 18 după 1989.

În ce privește distribuția pe vârste, șase respondenți au peste 70 de ani, cinci între 60 și 69 de ani, iar 12 între 40 și 59 de ani, câte șase pentru fiecare decadă. În segmentul „tineret”, există patru intervievați în segmentul 30-39 de ani, doi de 20-29 de ani și alți doi de 15-19 ani.

Dacă în „eșantionul Montreal”, 14 respondenți s-au dovedit a avea legături strânse și foarte strânse cu comunitatea românească și numai 5 s-au manifestat drept complet detașați de aceasta, în „eșantionul Toronto” situația a fost inversă, doar doi dintre cei intervievați având legături mai strânse cu comunitatea românească.⁸

Interviurile realizate vor forma o bază de date de „istorie orală” comună țărilor din Europa Centrală care sunt membre ale CEACS⁹ și vor servi drept corpus pentru cercetări ulterioare – sociolingvistice, etnografice, psihosociale, interculturale sau din perspectiva istoriei demografice. Să remarcăm și faptul că o comunitate puternică cum este cea a ucrainenilor din Canada constituie un model și pentru felul cum și-au creat și gestionat o asemenea bancă de date.

Pentru Montreal îmi propusesem să investighez mai multe tipuri de congregații ale căror adrese se găseau pe internet, atât ortodoxe cât și greco-catolice, romano-catolice și baptiste. Atât lipsa timpului și lipsa unui răspuns la mesajele electronice sau telefonice trimise către comunitățile neortodoxe, cât și bunăvoința cu care m-au adoptat membrii congregației de la Biserica Ortodoxă „Buna Vestire”, una dintre cele mai vechi biserici românești din Canada¹⁰, fondată de românii bucovineni în 1918 (actuala clădire datând, însă, din anii ‘70) m-au făcut să mă aplec mai mult asupra acestei congregații și a tipurilor de relații sociale în care erau angrenați membrii ei.

Nu am termeni de comparație, dar neîndoind că această comunitate formată în jurul unei biserici condusă cu mână forte de preotul paroh Petre Popescu (decedat în 2004) a reușit vreme de decenii să coaguleze energii ale spiritualității românești din Quebec.¹¹ Am fost prezentă la o primă slujbă într-o zi aparte, de resfințire a bisericii

⁸ Despre „social network” a se vedea Milroy & Milroy (1987).

⁹ Central European Association for Canadian Studies.

¹⁰ Preluăm informația din Portalul Diaspora al Ministerului Culturii și Cultelor: „Pe plan confesional, majoritatea romanilor din Canada sunt creștini ortodocși. Una dintre cele mai vechi biserici românești din Canada (și din America de Nord) se afla la Regina, fiind construită în 1902. După primul război mondial s-au construit biserici românești în Alberta, Saskatchewan și Manitoba. În ultimul timp s-au construit parohii noi pe coasta de est a Canadei, la Ottawa, și pe coasta de vest, la Vancouver. Singura catedrală românească din Canada se găsește la Windsor.”

¹¹ Tensiunile prin care a trecut această parohie în perioada 2004-2006 a dus la migrarea unora dintre enoriași către alte parohii și chiar la formarea unei noi parohii (informație orală). Chiar și așa, congregația este foarte numeroasă, adunând în biserică la zile speciale (ca cea la care am participat) peste două sute de oameni, la marile sărbători aceștia ajungând de ordinul miilor, după cum ne declară părintele Liviu

în prezența unui sobor de opt preoți, cu participarea arhiepiscopului Americii de Nord, Nathaniel¹², care a condus ritualul resfințirii.

Observații

Urmărind să interviuez cât mai mulți români în vederea alcătuirii unei baze de date pentru proiectul regional menționat mai sus, am constatat că, după modul în care își gândesc propria integrare în societatea canadiană, persoanele cu care am reușit să am dialoguri consistente se încadrează în linii mari în următoarele categorii:

(a) cei pentru care buna integrare socială înseamnă bune relații cu alte ființe umane – relații de vecinătate, relații de serviciu sau relații în cadrul diverselor activități voluntare sau de club – indiferent de apartenența etnică, lingvistică sau religioasă, iar pentru a reuși acest tip de integrare, se raportează la comunitatea românească doar discret, ocazional și mai mult prin relații individuale, nu de grup, uneori chiar evitând deliberat contactele cu alți români;

(b) cei cu dublă integrare, atât prin relații de tipul celor menționate la (a), cât și prin legătura specială, mult mai strânsă, cu un grup de români canadieni, de regulă formând o congregație în jurul unei biserici cu fundament etnic sau o organizație cu caracter cultural bazată pe comunitate de limbă și/sau valori;

(c) cei care, de obicei ajunși în Canada pentru a-și ajuta copiii sau alte rude, au fost nevoiți să rămână acolo și nu se regăsesc decât între români.

Mulți dintre cei din această ultimă categorie folosesc limba română ca mod (cvasi)exclusiv de comunicare, viața lor desfășurându-se în principal în familie și în congregație, iar o eventuală cunoaștere (livrescă) a uneia din cele două limbi oficiale nu înseamnă și folosirea extensivă a acesteia. Există, desigur, și excepții, ca de exemplu profesorul de limba engleză și epigramistul Traian Gărduș, dar și pe acesta viața l-a adus la Montreal și nu într-o provincie anglofonă – de aici, poate, nevoia crescută de a se raporta în primul rând la comunitatea românească ce gravitează în jurul bisericii.

Cei din prima categorie relatează în general povești de succes privind reușita lor în țara adoptivă. La aceștia am observat și formele cele mai dezinvolve de hibridizare a limbii în conversația spontană. De exemplu, V.A., plecată abia de cinci ani în provincia Quebec, dar perfect integrată, îmi spune în timp ce caută un loc de parcare: „Mă staționez unde pot. E o problemă de stationnement – je ne suis pas a l’aise că nu găsesc stationnement.” Un exemplu mai puțin senzațional îl constituie discursul informaticianului S.C., din provincia Ontario, care folosește firesc anglicisme cu referire la profesia sa, în bună măsură ca și colegii săi din România: „Aici, la noi, există perioade de creștere economică foarte mare și perioade de depresie. ‘99 a fost *peak-ul dotcomului*. Acum tot ce-i *manufacturing* în America de Nord se mută în China. [...] Ajungi să-ți schimbi *employerul* foarte des.” Referirile la instituții canadiene și la ocupațiile actuale se fac, firesc, în primul rând prin utilizarea termenului oficial din Canada, în engleză sau franceză, după caz.

Cazuistica celor din a doua categorie oferă o paletă amplă. Au în comun eleganța și omogenitatea limbii române vorbite, conservată prin exercițiu și dincolo de sfera familială. Unii dintre cei veniți în anii ‘40-‘50 (uneori după ce au fost cu burse în

Alexandrescu. Se pare că, dincolo de jocul subiectivităților ce alimentează conflictele în interiorul unei rețele sociale dense, se verifică regula numărului 150 (Numărul lui Dunbar), la care se limitează o rețea socială autentică.

universități europene) au „prins” (având competența necesară, dar și șansa perioadei respective) posturi în învățământul superior și cercetare, ajungând să reprezinte nume de vârf în domeniile în care s-au specializat. Am fost onorată să stau de vorbă cu profesorul universitar Wladimir Paskiewicz, nume de primă mărime în fizica atomică, profesorul universitar Sorin Sonea, medic și distins microbiolog, dar și cu membri mai tineri ai comunității românești angajați în învățământ și cercetare. O sursă internet menționează existența a 116 profesori universitari români în provincia Quebec („Scurt istoric privind imigrarea românilor în Canada”, <http://www.romaniincanada.com/>, preluat de la adresa <http://www.romanii.ro>). Fiecare generație are reprezentanții săi între cei cu porniri scriitoricești, iar în ziua de 1 martie 2001 la Montreal a luat ființă Asociația Scriitorilor Români din Canada¹³ (A.C.S.R.) care, începând din acest an, publică și o revistă (de bună calitate) a Asociației, intitulată „Destine”.¹⁴

Între gesturile colective de manifestare a identității românești se numără și înființarea și susținerea multor altor publicații, de diverse facturi, de la periodicul de cultură la cotidianul gen tabloid. Majoritatea includ articole și/sau publicitate și într-una dintre cele două limbi oficiale ale țării sau chiar în ambele.¹⁵ Toleranța, considerată o caracteristică a Canadei, pare să fi molipsit redacțiile acestor reviste, în care diverse greșeli de exprimare și tipografice apar deopotrivă în materialele în limba română și în cele în engleză sau franceză. Natura și frecvența acestor greșeli merită un studiu aparte. Câteva dintre aceste publicații sunt menționate și de Portalul Diaspora: „Cuvântul Românesc”, revista „Miorița”, jurnalul „TEC Canada”, ziarul „Pulsul Românesc”. La acestea portalul menționat adaugă postul de radio „Miorița”, posturile TV „Tele Romania” (Montreal) și „Tele Romania” (Vancouver). La Biblioteca Centrului Cultural Român din Montreal și în casele familiilor vizitate am putut consulta mai multe publicații, între care: „Faptu’ divers”, săptămânal [Toronto]; „Tribuna noastră”, ziar editat de Fundația Română din Montreal, „magazin pentru românii canadieni și nu numai” [Montreal]; „Pagini românești”, săptămânal [Montreal]; „Zigzag româno-canadian” [Saint-Hubert]; „Actualitatea canadiană”, bilunar [Montreal].¹⁶ Dar lista nu este completă.

¹³ Membri fondatori, în ordine alfabetică: Prințul Eugen Enea Caraghiaur, Alexandru Cetățeanu, Irina Egli, George Filip, Ionela Manolescu, Felicia Mihali-Trăistaru, Prof. Dr. Sorin Sonea, Zoe Torneanu-Vasiliu, Preot Dr. Cezar Vasiliu, Dragoș Samoilă.

¹⁴ Între organizațiile românești din Canada se numără: Alianța Românilor Canadieni (ARC) și, cu aceeași siglă, Asociația Românilor din Canada, Congresul Românilor Canadieni (CRC), Asociația Inginerilor Români din Canada (AREC), Asociația „Români în Alberta”, Asociația Românilor Canadieni din Ontario, Societatea „Graiul Romanesc” din Windsor, Clubul „Mihai Eminescu” din Regina, Asociația Sașilor Transilvaneni, Asociația folclorică „Balada” din Edmonton, Societatea „George Enescu” din Montreal, Asociația Culturală Română „Câmpul Romanesc” de la Hamilton (lângă Toronto), Centrul Comunitar Românesc (Vancouver, BC), Mouvement de Solidarité Québec-Roumanie, Asociația Românilor din Triunghiul de Aur (ARTA) și Centrul Cultural Român „Banatul” din Kitchener, Ontario etc. Numărul lor impresionant trădează fărămișarea și o anume incapacitate devenită cronică a diasporei românești de a crea și menține organizații la nivelul măcar al unei țări. Pe de altă parte, organizarea Canadei în provincii cu un grad mare de autonomie creează dificultăți de cunoaștere reciprocă și relaționare. Fenomenul se verifică și în relația dintre două orașe mari ale aceleiași provincii, de exemplu, poezii din Ottawa de limbă engleză nu știu mai nimic despre confrății lor din Toronto.

¹⁵ Condiția ca o publicație etnică să primească subvenții de la statul canadian este ca cel puțin 40% din materialele publicate să fie scrise într-una din cele două limbi oficiale, engleză sau franceză. Publicațiile monolingve nu primesc sprijin financiar. Acestea se susțin fie din publicitate fie, ca în cazul publicației „Candela de Montreal”, din donațiile enoriașilor.

¹⁶ Alte titluri pot fi găsite la adresa <http://www.romanian-portal.com/ca/ro/>.

Mi se vorbește – cu regret – de faptul că revista „Luceafărul românesc” (1990-2000) a încetat să apară după zece ani de la publicarea primului număr. Editorul acesteia, profesorul de limba engleză și lexicograful Dan Fornade, s-a centrat în anii din urmă pe realizarea unor lucrări cu caracter enciclopedic dedicate personalităților românești din diaspora, dar și din România.

O seamă de publicații reflectă viața din parohiile românești, dar nu numai în latura strict religioasă. De exemplu, buletinul Bisericii Buna Vestire se numește „Candela de Montreal”, apare din martie 1997 – integral în limba română – și are ca subiecte predilecte „cele religioase, culturale, istorice și creațiile literare ale canadienilor de origine română” (Roșca 2007). La aniversarea a zece ani de la primul număr, redactorul-șef, Victor Roșca, făcea următorul bilanț: „La început au fost George Filip și Felicia Mihali, apoi au venit Florin Oncescu și Mircea Gheorghe. În prezent s-au adăugat o pleiada de poeți: Adrian Erbiceanu, Ionuț Caragea, Carmen Poenaru-Tuculescu, Traian Gărdus, diaconul Vasile Trif și scriitori, ultima fiind romanciera Miruna Tarcău” (Roșca 2007).

Între gesturile individuale de manifestare, există, firesc, scriitori și volume care ne reprezintă ca entitate etnică distinctă, dar și alte moduri de afirmare identitară, între care aparține mi se pare inițiativa unui tânăr universitar român, Daniel Constantin Manolescu, specialist în chimie alimentară și biologie, dar având ca pasiune arheologia și istoria veche legate de perioada romană a Daciei¹⁷. Domnia sa se consideră Tribunal pentru Cultură, Istorie și Latinitate, ține conferințe despre perioada traiană în istoria veche și acordă diplome celor pe care îi apreciază ca având merite în „promovarea culturii române în general și pentru implicarea în diverse manifestări cultural-artistice și comunitare pentru românii canadieni din Montreal, Quebec, Canada”¹⁸. Să reținem și gestul poetului George Filip, care, cu aprobare specială de la consiliul municipal, își menține steagul tricolor în balcon, deși politica locală cere să nu-ți deranjezi vecinii cu manifestări vizibile ale apartenenței tale etnice, religioase sau de altă natură.

În ceea ce privește producția literară, simplificând din nou, vom spune că există o seamă de scriitori de talent al căror succes dincolo de granițele comunității românești este dependent de factorul **limbă** și care aparțin uneia din următoarele categorii:

(a) scriitori care persistă în a se exprima numai în limba română și care rămân astfel voci ale comunității românești, necontestați de obște, dar nerăzbatând dincolo de aceasta;

(b) scriitori de limbă română care au înțeles la un moment dat că trebuie să existe și în spațiul limbii engleze (sau franceze) pentru a se face cunoscuți; și

(c) scriitori care s-au manifestat dintru început în una din cele două limbi oficiale, dar care s-au impus în afara comunității lor etnice tocmai prin plasarea operei în spațiul geografic și/sau cultural românesc, ceea ce imprimă operei un plus de originalitate.

¹⁷ În ce privește perioada istorică de care este interesat în mod deosebit, domnul Manolescu deține date prea puțin cunoscute, de pildă „faptul că TRAIAN este creatorul primei alocuții pentru copii, gest oficial și unic din istoria ultimilor 2000 de ani. Deasemeni, Traian este cel care a împiedicat persecuția și condamnarea gratuită a creștinilor și i-a pedepsit pe denunțătorii lor.”

¹⁸ Într-un interviu acordat ziarului online „Observatorul” [Toronto], Daniel Constantin Manolescu afirmă: „fiecare român aflat peste hotare este un ambasador «de facto» al Țării. Depinde, însă, ce anume va promova.” În dialog cu acesta, într-un alt material online, poetul Ionuț Caragea, și el imigrant în Canada, face afirmații asemănătoare: „consider că avem un rol important ca ambasadori ai culturii și sorgintei noastre latine” (<http://pages.infinit.net/romanblt/n1103/art11.html>).

Vom ilustra această schemă simplificatoare cu trei „cazuri”: (a) George Filip (Montreal), care scrie poezie așa cum respiră, uneori mult prea ușor, totdeauna în românește, îmi este prezentat drept „poetul comunității”, calitate onorantă, dar pe care, în spațiul canadian, nu o poate depăși atâta timp cât scrie exclusiv în limba română; (b) Flavia Cosma (Toronto), poetă rafinată, dar și autoare de proză, teatru pentru copii și documentare TV, este categoric „pe val”, nu numai în Canada ci și în țara de origine și în alte țări, tocmai pentru că a purces la traducerea operei în limba engleză; (c) Irina Egli (Montreal), tână prozatoare și autoare de scenarii care, ajunsă în Canada, a avut inspirația de a-și scrie următorul roman în franceză, chiar dacă acțiunea se petrece în Dobrogea. *Terre Salée* (Editura Boréal, 2006) a devenit repede cel mai bine vândut roman, scris de un român, pe piața canadiană, iar în acest an a fost publicat în traducere românească la Editura Humanitas. Așa cum declara autoarea într-un interviu pentru „Dilema veche”, „pe lângă cultura țării respective, pe care o adopți vrei, nu vrei, ai și cultura de unde provii și astfel poți să aduci ceva nou” (Paul-Bădecu, 2006).

Celor interesați de artiștii români din Canada le recomandăm publicația online „Terra Nova”, cu articole în franceză, engleză și română, care găzduiește creația mai multor condeie – și conștiințe – românești. Dintr-un interviu apărut în această publicație aș reține revolta scriitoarei Felicia Mihali, redactorul șef al revistei, vizavi de frecvența întrebării privind motivele migrării ei în Canada, dar și răspunsul pe care îl dă acestei întrebări: « Parce qu’au Canada les femmes sont libres ». Membrii unei comunități culturale ca cea din jurul acestei reviste reușesc să transmită admirabil atât apartenența la un grup etnic bine definit cât și bucuria multiculturalismului și, mai ales, respectul pentru valori, de oriunde vor fi apărut.

Cât despre spațiul fizic ocupat de români, acesta poate fi numit vizibil în Montreal, în zona în care este plasată Biserica Buna Vestire. În cazul special avut în vedere, să remarcăm existența unui Centru Cultural Românesc într-o clădire alături de biserică, a unui spațiu deschis pentru petreceri comunitare în aer liber, ba chiar și a unei grădini în care enoriașii cultivă roșii, verdețuri, floarea-soarelui ori sădesc câte un copac. Biblioteca ce funcționează în clădirea Centrului Cultural adăpostește circa 25.000 de volume clasificate și puse la dispoziție cititorilor de o inimoasă bibliotecară voluntară, doamna Maria Oană (plecată din anii '40). Fără să ocupe un cartier întreg – ca în cazul chinezilor, al căror Chinatown se întinde vizibil și amplu în chiar centrul orașului Montreal – românii devin o minoritate cât de cât vizibilă în zona Christophe Colombe & Jarry cu ocazia evenimentelor religioase deosebite. Să remarcăm și prezența unui cor de copii (îmbrăcați în port popular românesc) integrat în slujba de duminică, a unei școli de duminică pentru copii și tineri, precum și a altor evenimente comunitare (cursuri, conferințe, lansări de cărți, expoziții).¹⁹

În ce privește foarte tânăra generație, am remarcat că majoritatea copiilor și tinerilor români care au crescut în Montreal sunt trilingvi. Spre deosebire de familiile cu tradiție francofonă care în mod programatic nu fac nici un efort pentru a-i învăța pe copiii lor engleza și chiar descurajează învățarea acestei limbi („imperialiste”), românii știu că

¹⁹ Un motiv de discordie și amărăciune în comunitate l-a constituit amplasarea în fosta Piață a Portugaliei, devenită Piața României, a unei statui reprezentându-l pe Eminescu, un Eminescu apăsător și schimbat de boală și mizerie, departe de reprezentarea simbolică pe care și-ar fi dorit-o românii canadieni. Însuși patosul cu care este încă dezbătută problema statuii-simbol este dovada vie a nevoii de identificare cu valorile patriei de origine.

mai multe limbi cunoscute înseamnă mai multe uși deschise. Situațiile concrete diferă, însă, de la o familie la alta. În mai multe cazuri copiii românilor au urmat diferitele trepte de școlarizare (școală primară, școală secundară, colegiu, universitate) la școli cu predare în limbi diferite, de exemplu școala în franceză și colegiul și universitatea în engleză. Copiii veniți la vârste foarte fragede sau născuți în Canada pot fi vorbitori fluenti de română (impresionant mi s-a părut cazul unui tânăr de 21 de ani, născut în Canada, care vorbește fără accent străin și devorează literatură în limba română). Alții, dimpotrivă, deși înțeleg totul atunci când cineva li se adresează în limba română, preferă să răspundă în limba engleză, așa cum am constatat în cazul unei familii plecate din 1993, a cărei fiică mai mică s-a născut în Statele Unite și nu răspunde decât în limba engleză.

În loc de concluzii

Existența unei comunități etnice de tip congregație este ca o sabie cu două tăișuri: pe de o parte este un factor de conservare a limbii și tradițiilor grupului etnic și de sprijin psihic și social, dar, pe de alta, apare ca un factor de constrângere care duce la reacții de detașare sau chiar de revoltă și respingere, mai ales între membrii tinerei generații, care se simt încorsetați în canoanele desuete prin care bunicii și părinții²⁰ încearcă să-i țină departe de pericolele „trendului” globalizant. Asemenea comunități creează o rețea socială mult mai densă într-un oraș apropiat de modelul european cum este Montreal. În Toronto, care, prin dimensiuni și amestec de rase, reproduce în miniatură însăși planeta, legăturile comunitare, cel puțin în cazul românilor, se conturează mai timid, apropierea geografică și economică de Statele Unite, vastitatea zonei urbane, multiculturalismul și politicile de integrare inter- și transculturală a imigranților ducând la temperarea exceselor în manifestarea identității etnice și religioase. Românul izolat de comunitatea etnică apreciază valorile „celuilalt” și se străduiește din răspuțeri să se integreze pentru a fi folositor societății canadiene și, mai ales, lui însuși și familiei sale în moduri perfect acceptabile. Asemenea considerații au, desigur, o doză mare de relativism, iar investigația noastră, limitată în spațiu și ca număr de interlocutori, nu are deocamdată nici gradul de reprezentativitate dorit. Pe de altă parte, însă, punerea laolaltă a faptelor și schemelor prezentate mai sus poate constitui un preambul pentru cercetări viitoare.

Bibliografie și surse internet

- A.R.C. – Asociația Română din Canada: <http://www.arcanada.org/romana/id93.html>.
Association of Canadian-Romanian University Professors in Ontario :<http://www.acrupo.ca/>
Fornade, Dan, „Românii din Canada (Scurt istoric al imigrației”,
http://conexromcan.com/romanianamericana/100_ro-can_ro.htm.
Fornade, Dan, *Who's Who – Românii din America, 500 de personalități din S.U.A. și Canada*, Editura Danway Publications, Montreal, 2000.
Gliga, Basile, „Fundatia Română din Montreal”,
http://www.fundatiaromanamontreal.org/fondation_roumaine_de_montreal.htm.

²⁰ S-a spus despre irlandezii de pe continentul american că sunt „mai irlandezi decât irlandezii”. O asemenea formulă este aplicabilă și românilor din generațiile celor care au ales calea exilului avînd un crez național și politic. Încercarea de a transmite acest crez generațiilor tinere este de cele mai multe ori percepută de reprezentanții acestora drept limitatoare, obsesivă și chiar aberantă.

- Hou, Feng, "Summary of: The Initial Destinations and Distribution of Canada's Major Immigrant Groups; Changes over the Past Two Decades", © Ministry of Industry, 2005, <http://dsp-psd.pwgsc.gc.ca/Collection/Statcan/11F0019MIE/11F0019MIE2005255.pdf>.
- Kohli, Marjorie P., "Immigrants to Canada. Hungarians, Croats, Romanians, Slovaks and Czechs" © Marjorie P. Kohli, Waterloo, Ontario, Canada, 1997-2002 <http://ist.uwaterloo.ca/~marj/genealogy/europesouth.html>.
- Milroy, Lesley, *Language and Social Networks*, Oxford: Blackwell (1980, 2nd ed. 1987).
- Nemoianu, Alexandru, „Românii de pe continentul nord-american /Pagini de istorie”, <http://studiioromanoamericane.wordpress.com/4/romanii-de-pe-continentul-nord-american-pagini-de-istorie/>
- Paul-Bădescu, Cezar, „Mi-am dorit să trăiesc într-o altă cultură. Interviu cu Irina Egli”, „Dilema veche”, anul III, nr. 146, 10 nov. 2006.
- Prokop, Manfred and Gerhard Bassler, *German Language Maintenance Across Canada: A Handbook* (Edmonton: 2004).
- Roșca, Victor, *Zece ani de la înființarea revistei Candela de Montreal*, 2007, <http://pages.videotron.com/romanblt/redactia.htm>.
- Portal Diaspora al Ministerului Culturii și Cultelor din România, <http://www.portaldiaspora.ro/>
- Portalul Diasporei Românești: <http://www.rokult.com/>
- ROBOAM – Romanian Baptists of America <http://roboam.com/>
- Romanian Canadian Community: <http://www.theromanians.ca/>
- „Românii din diaspora” < The Foundation for the Romanians all over the World, <http://www.romanii.ro/homepage/index.htm>
- Români în Alberta – Romanians in Alberta: <http://www.romaniinalberta.com/>
- Români în British Columbia: <http://romanians.bc.ca/>
- Românii în Canada: <http://romaniincanada.com/>
- Romanian Global News – agenția de presă a românilor de pretutindeni: <http://www.rgnpress.ro/>
- Romanian-Portal.com: <http://www.romanian-portal.com/>
- Sasu, Aurel, *Dicționarul scriitorilor români din Statele Unite și Canada*, (București, Editura Albatros, 2001).
- Studii româno-americane, <http://studiioromanoamericane.wordpress.com/>
- „Terra Nova. Magazine mensuel de dialogue culturel”, <http://www.terranovamagazine.ca/>
- Wertsman, Vladimir E., "Romanian Americans", în *Gale Encyclopedia of Multicultural America*, Edited by Robert von Dassanowsky, Second Editon, Volume 3, p. 1504-1519

Romanian Communities in Canada

The paper presents some of the data the author collected through participant observation during her one-month stay in Canada and announces future studies based on the electronically recorded interviews with representatives of the Toronto and Montreal Romanian communities. This approach focuses on "New Canadians", that is, people who were born in Romania and are Canadian residents/citizens at present, and evidences several patterns of relating to an ethnically-based social network, most often generated by an orthodox church congregation or some form of cultural association. The "loser nodes" of the ethnically-based network may be actively integrated in intercultural associations. The author sketches possible differences between Montreal and Toronto Romanian communities, which are to be further documented.

*Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
România*